

Examining the guarantee of implementing ISIS's actions regarding women from a jurisprudential perspective

Ali Jahani Bayghout ¹

Ali Poormanuchehri*²

Reza Ehssanpour ³

Received date: 2025/01/10

Acceptance date: 2025/08/16

Extended abstract

One of the inhumane actions of the Takfiri group during its control over parts of Iraq and Syria was the enslavement of women as prisoners of war and their sale in markets established for this purpose. The group justified these actions by citing specific interpretations of religious texts. An examination of jurisprudential texts indicates that these actions have absolutely no affinity with Islamic rulings and are considered crimes. The aim of this article is to explain the jurisprudential nature of these actions by the Takfiri group and to determine their Sharia enforcement mechanisms. The present research was conducted using an analytical-descriptive method and by relying on library and internet documents. The results show that the actions of the Takfiri group towards Yazidi women are essentially kidnapping and from a jurisprudential perspective, warrant punishments such as hand amputation or Ta'zir (discretionary punishment).

Introduction: Takfiri groups such as ISIS, during their dominance over parts of Iraq and Syria, committed heinous acts including the enslavement, sale, forced marriage, and violent acts against women, particularly Yazidi women. To legitimize their actions, the group resorted to a deviant and distorted interpretation of religious texts. The main question is, from the perspective of Islamic jurisprudence, what is the exact nature of these actions and what enforcement mechanisms are prescribed for them? The aim of this article is to provide a jurisprudential analysis of these crimes, refute the Takfiri group's religious claims, and explain the appropriate Sharia and international punishments for them.

Methodology: This research was conducted using analytical-descriptive method. The required data was collected by relying on library documents and internet resources (including jurisprudential texts, opinions of contemporary scholars, scholarly statements, reports from international organizations, and court rulings). Then, by analyzing the content of this data, the jurisprudential nature of the Takfiri group's actions and the related enforcement mechanisms were deduced and explained.

¹. PhD student, Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Islamic Azad University of Central Tehran, Tehran, Iran. Jahani8051@gmail.com

²* Assistant Professor, Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Islamic Azad University of Central Tehran, Tehran, Iran. (Corresponding Author) Ali_poormanuchehri@iau.ac.ir

³. Assistant Professor, Criminal Law and Criminology, Shahed University, Tehran, Iran. ehssanpour@ac.ir

Results and Discussion (Findings and Analysis): An examination of ISIS's actions towards women from the perspective of Islamic jurisprudence shows that these actions, according to the consensus of contemporary Islamic scholars, are completely forbidden and non-Sharia, and are based on several invalid premises: 1. Rejection of Justifications for Sexual Slavery and Forced Marriage: ISIS's reliance on concepts such as "war spoils" to justify the sexual enslavement of Yazidi women was rejected by 126 prominent Islamic scholars from various denominations and many religious authorities, and was considered contrary to the Islamic consensus against slavery. These actions were deemed "seditious" and alien to Islam. 2. Contradiction of Violence with Established Jurisprudential Principles: Acts such as killing civilians, rape, and torture are explicitly in conflict with principles such as the sanctity of the life, property, and honor of Muslims and Mu'ahad (non-Muslims under Islamic protection), and the rule of "La Darar wa la Dirar fil-Islam" (There shall be no harm or reciprocating harm in Islam). 3. Violation of Sharia Conditions for Marriage: The promotion of fabricated concepts such as "Jihad al-Nikah" (sexual jihad), which was essentially a form of human trafficking and deception, completely contradicts the essential conditions for marriage in Islam (such as mutual consent, the presence of a guardian, and witnesses). 4. Criminal Nature of the Actions: From a jurisprudential perspective, the actions of the Takfiri group in this domain are essentially kidnapping, human trafficking, and illegitimate enslavement, which are considered major crimes.

Jurisprudential and Practical Enforcement Mechanisms: The enforcement mechanisms for these crimes can be imagined at two levels: Internal Religious Enforcement Mechanism: The most important was the excommunication and rejection of this group by the global Islamic community, which stripped their claims of legitimacy and made confronting them an obligation. · Worldly (Judicial-International) Enforcement Mechanism: These actions are a clear example of "Harb wa Fasad fil-Ard" (waging war and spreading corruption on earth), which carries severe punishment in Sharia. At the international level, this punishment has been implemented in the form of prosecuting ISIS members in national and international courts (such as convictions in Germany and the Netherlands for crimes against humanity and war crimes). International institutions have also collected extensive documentation for these trials.

Conclusion: The findings of this research indicate that the actions of the Takfiri group (ISIS) towards Yazidi women and others have no valid Sharia basis whatsoever and are based on distorted and deviant interpretations of religious texts. From the perspective of accepted Islamic jurisprudence, these actions have the nature of kidnapping, illegal enslavement, and sexual crimes and warrant severe Sharia punishments such as Hadd for Muharabah (punishment for waging war) or Ta'zir. In addition to internal rejection and excommunication by the Islamic Ummah, the judicial prosecution and international punishment of the perpetrators are the tangible manifestation of the worldly punishment for these crimes against humanity. Therefore, ISIS's claims justifying its actions are completely invalid, and these actions are prosecutable as crimes.

Keywords: Kidnapping, Enslavement, Rape, Human Trafficking, Takfiri Group, Islamic Jurisprudence.

بررسی ضمانت اجرای اقدامات گروه تکفیری در رابطه با زنان ایزدی از منظر فقه

علی جهانی بایقوت^۱ علی پورمنوچهری^{۲*} رضا احسان پور^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۲۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۲۵

چکیده

یکی از اقدامات ضدانسانی گروه تکفیری در دوران تسلط بر نکاتی از عراق و سوریه، برده‌گیری زنان به عنوان اسیر جنگی و فروش آنان در بازارهایی بود که به همین منظور برپا می‌شد. گروه تکفیری اقدامات مذکور را با دستاویز متون شرعی و با استناد به احادیث و متون قرآن انجام می‌داد. گروه تکفیری با ادعای برپایی خلافت اسلامی و اجرای دستورات شرع، جنگ‌های خود را تحت عنوان جهاد تعریف می‌کرد و تمامی مخالفان خود را به نام کافر، در بازار مورد خرید و فروش قرار می‌داد. بررسی متون فقهی حاکی از آن است که این اقدامات مطلقاً سنخیتی با احکام و دستورات شرعی نداشته و اقدامات گروه تکفیری در این مورد جرم بوده و مستوجب عقوبت و کیفر می‌باشند. ولی نکته مهم در این رابطه، ماهیت و عنوان مجرمانه این اقدامات و نحوه مجازات آن می‌باشد که هدف از نگارش این مقاله، تبیین ماهیت فقهی اقدامات گروه تکفیری در این زمینه و مجازات این قبیل افعال می‌باشد تا مشخص گردد که ضمانت اجرای فقهی برده‌گیری و فروش زنان ایزدی چیست و تحت چه عناوینی در فقه، جرم انگاری شده‌اند؟ این پژوهش به روش تحلیلی-توصیفی و با تکیه به اسناد کتابخانه‌ای و اینترنتی انجام شده است و نتایج تحقیق نشان می‌دهد: اقدامات گروه تکفیری در مورد زنان ایزدی ماهیتاً آدم ربایی بوده و از نظر فقهی مستوجب قطع دست یا تعزیر هستند.

واژگان کلیدی: برده‌گیری، آدم‌ربایی، سرقت انسان، گروه تکفیری، فقه.

Jahani8051@gmail.com

Ali_poormanuchehri@iau.ac.ir

ehssanpour@ac.ir .

^۱ دانشجوی دکتری فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی، تهران، ایران.

^۲ * استادیار فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکزی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

^۳ استادیار حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شاهد، تهران، ایران.

مقدمه

یکی از شنیع‌ترین و سبوعانه‌ترین اقدامات گروه تکفیری، ربودن زنان ایزدی و خرید و فروش آنان در بازارهایی بود که به این منظور برپا می‌شدند. بر اساس تحقیقات سازمان‌های بین‌المللی و گزارش‌های مستند، گروه تکفیری در سال ۲۰۱۴، در جریان حمله به شمال عراق، زنان و کودکان ایزدی را به اسارت گرفت و از آن‌ها به‌عنوان برده‌های جنسی بهره‌برداری کرد. قربانیان این فاجعه، شرح می‌دهند که پس از انتقال به الرقه و استان نینوا، گروه تکفیری برای هر زن زندانی، پرونده‌ای شامل اطلاعات شخصی مانند سن، تعداد فرزندان، و ویژگی‌های ظاهری تهیه کرده و آن‌ها را به بازار برده فروشی منتقل می‌کرد. مرکز حقوق بشر سوریه مستقر در لندن، شواهدی ارائه داده است که نشان می‌دهد این زنان در موارد متعددی، به قیمت هزار دلار به اعضای گروه تکفیری به‌عنوان همسر فروخته شده‌اند. طبق گفته قربانیان، بازار برده‌فروشی شبیه به یک حراج بود، جایی که زنان و دختران مانند کالا یا حیوانات خرید و فروش می‌شدند. دختران جوانتر، معمولاً به‌عنوان هدیه به فرماندهان گروه تکفیری یا بمب‌گذاران انتحاری داده می‌شدند، درحالی‌که زنان دیگر، به‌عنوان غنیمت جنگی مورد استفاده قرار می‌گرفتند.^۱

اما یکی از نکات حائز اهمیت در این راستا، روینای عقیدتی این جنایات و تفاسیر و مستندات بود که این گروه در راستای تبیین و توجیه اقدامات خود به آن متوسل می‌شد. تئورسین‌های گروه تکفیری و مفتیان این سازمان همواره در بیانیه‌ها و اظهارنظرهای خود داعیه‌دار پیروی از دستورات دین اسلام بودند و به عنوان نمونه در مورد برده‌گیری زنان و کودکان و سایر اسیران، گروه تکفیری ادعا می‌کرد که بردگی وضعیتی است که از نظر قرآن و قوانین اسلامی مجاز است (احمدی‌نژاد، ۱۴۰۲: ۴۱۳).

ارتکاب این درجه از سبوعیت و توحش از جانب این سازمان بنیادگرا و افراطی با تفاسیر ظاهرگرا و نص‌محور از متون شریعت در دورانی که آیین انور اسلام، خود یکی از داعیه‌داران تضمین و تحقق حقوق اجتماعی انسان محسوب می‌شود، باعث گردیده تا این آیین انور، مغرضانه در مظان اتهام قرار گیرد. نکته مشترک اتهامات که تماماً ریشه در غرض‌ورزی و ناآگاهی از اصول و مبانی این آیین‌رهای بخش و انسانی دارند، این است که اقدامات سازمان گروه تکفیری و به طور کلی هر سازمان تروریستی که اسلام را به عنوان بن‌مایه عقیدتی خود اعلام می‌کند، مبتنی بر شریعت بوده و به لحاظ تاریخی با توجه به احادیث و آیات وارده می‌توان این اعمال را تأیید نمود.

در دوران حکومت گروه تکفیری بر سرزمین‌های عراق و سوریه، این گروه اقدامات وحشیانه‌ای را تحت پوشش تفسیرهای خاص از متون مذهبی انجام می‌داد. از جمله این اقدامات، ربودن زنان و کودکان و به بردگی گرفتن آن‌ها بود. سخنگویان گروه تکفیری با استناد به شریعت اسلامی، این اعمال غیرانسانی را توجیه می‌کردند و آن را به عنوان بخشی از الهیات اسلامی معرفی می‌نمودند. این گروه تروریستی، اسرای جنگی را به بردگی می‌گرفت و این عمل غیراخلاقی را با استناد به منابع مذهبی مشروع می‌دانستند.

این اقدامات از یک سو و از سوی دیگر اتهاماتی که با توجه به این اقدامات متوجه آیین انور اسلام بود، اقتضاء داشت تا صحت و سقم مستندات گروه تکفیری مورد بررسی و بازبینی قرار گرفته و ابهامات موجود در این راستا رفع گردد. از دیگر سوی، همانگونه که عنوان شد پیشاهنگی و پرچمداری آیین اسلام در راستای احقاق حقوق انسان مستلزم این بود تا خود در زمره مقدم‌ترین منتقد اقدامات گروه تکفیری برآمده و بطلان آرای این فرقه ضاله و مستندات ادعایی را از منظر درون دینی احراز و اثبات کند. از جانب دیگر، نظر به اینکه این اقدامات موجب آثار زیانبار مالی و جانی بوده‌اند، ضرورت دارد تا ضمانت اجرای فقهی و حقوقی این اقدامات نیز موضوع بحث و گفتگو قرار گیرند. به همین مناسبت ماهیت و ضمانت اجرای اقدامات گروه تکفیری در رابطه با زنان ایزدی از منظر فقه بررسی نموده و صحت و درستی ادعای گروه تکفیری در مورد ابتدای این اقدامات و مطابقت آن با فقه اسلامی را مورد ارزیابی و راستی‌آزمایی قرار دهیم. پرسش اساسی در این راستا این است که آیا اقدامات گروه تکفیری در زمینه برده‌سازی اسرای جنگی مطابقتی با قواعد و مقررات شرع انور اسلامی دارد یا خیر؟ همچنین در فرض رسیدگی به اقدامات گروه تکفیری، این قبیل اقدامات از منظر فقه اسلامی با چه ضمانت اجرایی مواجه خواهند شد؟ پاسخ این سؤالات موضوع محوری این مقاله می‌باشد که با رویکرد اکتشافی-توصیفی و براساس منابع کتابخانه‌ای و اینترنتی مشتمل بر کتب و مقالات و گزارش‌های موجود مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

۱. «روایت زنان ایزدی از داعش و بردگی جنسی»، بی‌بی‌سی فارسی، مشاهده شده در ۱۳ مرداد ۱۴۰۲

۱- برده‌سازی زنان توسط گروه تکفیری

برده‌گیری و خرید و فروش زنان اسیر یکی از اقدامات گروه تکفیری در طول دوران تسلط این گروه بر بخش‌های تحت حاکمیتش در عراق و سوریه بود. گروه تکفیری، تجاوزهای خود را تحت عنوان «جهاد» می‌شناخت و مردم عراق و سوریه را که تحت عنوان اسیر جنگی می‌ربود، با عنوان «رق» و «بنده» در بازار در معرض فروش قرار می‌داد. در اوت ۲۰۱۴، پس از اشغال سنجار، گروه تکفیری اقدام به اسارت و بهره‌کشی جنسی از هزاران زن ایزدی نمود. یکی از قربانیان نجات‌یافته از این فاجعه، تجربیات تلخ خود را بازگو کرده است. او در مصاحبه‌ای فاش کرد که در طول اسارت، ۱۴ بار در حراج به فروش رسیده است. این زن ایزدی ابتدا توسط یک عضو گروه تکفیری از عربستان سعودی خریداری شد و سپس ۱۳ بار دیگر توسط اعضای گروه تکفیری از کشورهای مختلف، از جمله کویت و لیبی، به عنوان برده جنسی مورد معامله قرار گرفت. این روایت، تنها یکی از داستان‌های دلخراش بسیاری است که زنان ایزدی در دوران اسارت خود تجربه کرده‌اند. در مناطق تحت کنترل گروه تکفیری در عراق و سوریه، این گروه تروریستی اقدام به ربودن زنان و کودکان از اقلیت‌های مذهبی و قومی کرده است. آنها به ویژه بر اقلیت‌های ایزدی، مسیحی و ترکمن تمرکز داشته‌اند و این افراد را به عنوان برده و کنیز به فروش رسانده‌اند. یکی از نمونه‌های بارز این رفتار غیرانسانی، ایجاد بازاری در منطقه قدس موصل است، جایی که زنان و دختران اسیر با برچسب قیمت به نمایش گذاشته می‌شوند و خریداران در مورد قیمت‌ها چانه‌زنی می‌کنند. بر اساس گزارش سازمان ملل متحد، گروه تروریستی گروه تکفیری در حمله‌ای به روستایی ایزدی در سنجار، اقدام به ربودن زنان و دختران کرد و آنان را به زندان بادوش موصل منتقل نمود. این گروه همچنین ۱۵۲ زن و دختر، عمدتاً ایزدی و مسیحی، را به سوریه فرستاد تا به عنوان غنیمت جنگی به تروریست‌ها اهدا شوند یا به عنوان برده‌های جنسی فروخته شوند. این رفتار وحشیانه گروه تکفیری، نقض آشکار حقوق بشر و مصداقی از جرائم جنگی است. رسانه‌ها در مصاحبه با زنانی که از دست گروه تکفیری فرار کرده بودند، فاش کردند که قیمت فروش دختران به اعضای این گروه تروریستی از ۲۵ تا ۱۵۲ دلار متغیر است. این اقدامات، نقض شدید حقوق و کرامت انسانی است و جامعه بین‌المللی را به واکنش و اقدامات قاطع در برابر این جنایات وادار می‌کند. همانطور که عنوان شد نکته مهم در این خصوص، توجیه و تبیین این اقدام با مضامین فقهی و متون شریعت اسلام بود و در حالی که دفاع از برده‌داری به‌طور رسمی از تربیون‌ها و آثار چاپ شده توسط گروه تکفیری عنوان می‌شد، این گروه معتقد بود: «قرآن اجازه همخوابگی با زنان اسیر کافر را به مسلمانان داده است»^۱.

۱-۱- مستندات گروه تکفیری

گروه تکفیری به کرات برده‌داری را به عنوان مجازاتی برای کفار عنوان کرده و معتقد بود این اعمال از نظر شرعی مسبوق به سابقه بوده و در راستای اعمال شریعت انجام می‌گرفته است. به عنوان مثال؛ جهاد نکاح که در تعریف بردگی مدرن و قاچاق انسان می‌گنجد، در روش گروه تکفیری به عنوان یک ازدواج مبتنی بر ایدئولوژی گروه تکفیری انجام می‌شد و اعضای گروه تکفیری، ربودن زنان را به عنوان برده‌های جنسی بر اساس الهیات اسلامی توجیه می‌کردند.

مهمترین مراجع و مستندات گروه تکفیری در توجیه این اقدامات، آثاری مانند کتاب «اداره التوحش» نوشته «ابوبکر ناجی» و کتاب «مسائل من فقه الجهاد» یا «فقه الدماء» اثر «ابوعبدالله المهاجر المصری» می‌باشند که هر دو از تئوریسین‌های خشونت محسوب می‌شوند. ابومهاجر در فصل هفتم تحت عنوان «من لا يجوز قتلهم» پس از اینکه عدم جواز قتل زنان و کودکان را تبیین می‌کند، در نهایت به قولی از ماوردی و ابوحنفیه استناد کرده و حکم «استرقاق» یا بردگی زنان اسیر را استنباط می‌کند (ابومهاجر، بی تا: ۱۳۰). وی همچنین در فصل دهم از کتاب خود تحت عنوان «خطف» (آدم ربایی) جواز و مشروعیت آدم‌ربایی را با استناد به آیه ۵ سوره توبه^۲ استنباط کرده است. بر اساس نظر دانشمندان و مفسران برجسته‌ای همچون ابن جریر، ابوالسعود، البغوی و الشوکانی، آیه‌ای که مورد بحث است، به صراحت به مشروعیت غارت و

^۱ <https://www.rt.com/news/202071-isis-slaves-girls-prices/>

^۲ «فَإِذَا أَسْلَخَ الْأَشْهُرُ الْحَرَمَ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصُرُوهُمْ وَأَقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلَوْا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ» پس هنگامی که ماه‌های حرام سپری شود، مشرکان را هر جا یافتید، بکشید و به اسیری بگیرید و محاصره کنید و در هر کمین گاهی به کمین آنان بنشینید؛ ولی اگر توبه کردند و نماز را بر پا داشتند و زکات پرداختند، پس آزادشان گذارید؛ زیرا خدا بسیار آمرزنده و مهربان است.

اسارت کفار حربی اشاره دارد. این آیه دستور می‌دهد که تا زمانی که فتنه برچیده نشده و دین به طور کامل به خدا بازنگردد، این عمل مجاز و مورد تأیید است. این تفسیر، دیدگاه مشترک و مورد توافق بسیاری از فقها و مفسران است که در آثارشان به آن اشاره کرده‌اند (ابومهاجر، بی‌تا: ۲۴۷-۲۴۷).

۱-۲- برده کردن اسیر جنگی در فقه اسلامی

با توجه به اینکه برده‌داری، یک رسم و به عبارت دقیق‌تر یک نظام اقتصادی رایج و شایع در دوران پیش از ظهور اسلام بود، در آئین نوظهور اسلام نیز ضرورت وضع مقرراتی برای این امر احساس می‌شد. نظر به اینکه برده‌داری شکل غالب نظام اقتصادی بود و با حوزه‌های گوناگون زندگی اجتماعی پیوند خورده بود، الغای این مناسبات به صورت آنی و ناگهانی امکان‌پذیر نبود. در نتیجه سیاست غالب بر این مبنا استوار شد تا با محدودسازی تدریجی این مناسبات به مرور زمان رسوم مبتنی بر برده‌داری الغاء گردد. بر این اساس قرآن کریم احکام و قوانینی در این مورد وضع نموده است (فرهمند، حائری، فخعلی، ۱۴۰۰: ۱۶۸).

از نظر فقهی «کفار حربی غیر ذمی» به محض اسارت در جنگ، در قوانین جنگی اسلام، زنان و اموال کافران، اعم از کتابی یا غیرکتابی، به عنوان غنیمت جنگی در نظر گرفته می‌شوند. اگر مردان کافر اسلام را بپذیرند، خانواده و دارایی‌هایشان محترم شمرده می‌شود. اما در صورت عدم پذیرش اسلام، زنان به عنوان برده به جنگجویان مسلمان واگذار می‌گردند. این حکم حتی شامل زنان متأهل نیز می‌شود، به طوری که ازدواج آنها باطل شده و به عنوان اموال جنگجویان محسوب می‌شوند. کودکان بالای هفت سال نیز از والدینشان جدا شده و قابل فروش هستند. این کودکان بر اساس داشتن یا نداشتن محاسن، به عنوان برده یا اموال جنگجویان طبقه‌بندی می‌گردند. فقهای اسلامی نیز دیدگاه‌های مشابهی در این زمینه دارند. به عنوان مثال، آیت‌الله خوئی بر این باور است که جهاد ابتدایی در هر زمانی واجب است، و زنان کافران کشته‌شده، به عنوان اسیر در اختیار مردان مسلمان قرار می‌گیرند (خوئی، ۱۴۱۰ق: ۳۶۳-۳۶۶ و ۳۷۳). از جمله سایر فقها می‌توان به علامه حلی و شهید اول اشاره نمود که با عباراتی کمابیش مشابه بر همین عقیده هستند (حلی، ۱۴۰۸ق: ۳۱۷، شهید اول، ۱۴۱۷: ۳۶). در نتیجه، زنان و کودکان سرزمین فتح شده، غنیمت جنگی بوده به مجرد استیلای فاتحان مسلمان بر آنان، مملوک و برده به حساب می‌آیند. از کلیه غنائم منقول (اعم از اشیاء و افراد) ابتدا قطایع الملوک و صفایای اموال و آن چه را ولی‌امر به مقتضای ولایت مطلقه‌اش صلاح بداند جدا کرده به عنوان فیه به امام تعلق می‌گیرد، پس از برداشتن خمس آنها، باقی مانده بین مجاهدان یعنی سربازان حاضر در جنگ تقسیم می‌شود. به نحوی که هر سرباز، مالک سهمی از غنائم از جمله غلامان بر اساس قوانین بردگی، کافر بودن اسیر، چه کافر حربی و چه اهل کتاب، شرط اصلی برای به بردگی گرفته شدن است. این بدان معناست که مسلمانان در این شرایط به بردگی گرفته نمی‌شوند. با این حال، اگر اسیری پس از اسارت به اسلام گروید، این تغییر دین، وضعیت بردگی او را تغییر نمی‌دهد و او همچنان برده محسوب می‌شود. این قانون به وضوح نشان می‌دهد که تغییر دین، تاثیری بر وضعیت بردگی افراد ندارد (خوئی، ۱۳۶۸: ۷۶؛ نجفی، ۱۳۶۲: ۱۲۰).

برده‌داری و کنیزی، با استناد به مبانی فقهی، موضوعی شناخته‌شده و مشهور در میان فقها است. این مسئله به عنوان امری فراتر از زمان، توسط دانشمندانی مانند علامه طباطبایی و آیت‌الله صادقی تهرانی مورد بررسی قرار گرفته است. آنها بر این باورند که این مفهوم در زمان حاضر نیز قابل اعمال است و نمی‌توان آن را نادیده گرفت (صادقی تهرانی، ۱۴۰۸ق: ۸۷-۸۸؛ طباطبایی، بی‌تا: ۳۴۶). در میان فقهاء متأخر نیز برخی مانند آیت الله مصباح یزدی و آیت الله مکارم شیرازی به صراحت از برده‌داری دفاع کرده و آن را اجماعی مطابق حکم عقل می‌دانند (مصباح یزدی، ۱۳۸۸: ۱۷۵ و مکارم شیرازی، ۱۳۸۸: ۴۱۸).

در سنت پیامبر (ص) و سیره ائمه (ع) نیز مباحث مرتبط با مملوکان کم نیست. مواردی مانند حکم قصاص عبد و نکاح کنیز و نیز خریدن مملوک و آزادسازی آنان به عنوان یکی از مصارف زکات، از جمله آیاتی است که به روشنی دلالت بر پذیرش حکم بردگی در اسلام دارند. به عنوان نمونه چنانچه انسان آزاد، برده‌ای را به قتل برساند حکم «قصاص» در مورد آنها جاری نمی‌شود (کدیور، ۱۳۸۷: ۲۳).

۱-۳- دلایل حکم بردگی و نقد و بررسی آن

پدیده‌های اجتماعی و ارزش‌های اخلاقی از دو عامل زمان و مکان متأثر می‌شوند و تحول احکام و ارزش‌های اجتماعی در بستر زمان رخ می‌دهد. احکام فقهی نیز از این امر مستثنی نیستند و بنابه عقیده فقها: «احکام تابع مصالح هستند و مصالح نیز با تغییر زمان و تفاوت مکلفین، دگرگون می‌گردند. براین اساس، این احتمال می‌رود که گروهی در زمانی خاص به حکمی امر شده باشند؛ لکن همان حکم در زمانی دیگر، برای قومی دیگر مفسده داشته باشد که در این صورت از انجام آن نهی شوند» (علامه حلی، ۱۴۱۰ ق: ۱۷۳). شهید اول نیز معتقد است که: «با دگرگون شدن عرفها در طول زمان، احکام شرعی نیز دستخوش تغییر قرار می‌گیرند» (شهید اول، ۱۴۰۰ ق: ۱۵۱). نهاد برده‌داری و غنیمت انگاری زنان در جنگ نیز از این دست احکامی است که امروزه و با پیدایش عرف زمانی، حقوق جنگ و معیارهای نوین حقوقی نمی‌تواند مانند گذشته مورد دفاع قرار گیرد. تاریخ‌مندی به ما کمک می‌کند تا با بررسی مبانی و منابع تاریخی پیدایش این پدیده از امتداد زمانی این حکم جلوگیری کنیم و با ضد ارزش نامیدن این نهاد ضد کرامت و شأن انسانی مبانی جدیدی را در نقد و بازبینی آن مورد استفاده قرار داد تا زمینه سوء استفاده گروه‌هایی مانند گروه تکفیری و سایر سازمان‌های تروریستی در این موارد ناهموار گردد. در این رابطه به چند طریق می‌توان متون استنادی گروه تکفیری را در توجیه برده‌داری مورد نقد قرار داد.

شیوه اول بررسی و ارزیابی منابع استنادی است که بر اساس آن‌ها تئورسین‌های سلفی-تکفیری احکام مربوطه را برای مشروعیت بخشی به اقدامات خود استخراج می‌کنند. دلیل عمده فقیهان شیعه و اهل سنت برای تبیین بردگی زنان اسیر جنگی، استناد به روایات است (فاضل مقداد، بی‌تا: ۳۶۵؛ راوندی، بی‌تا: ۴۷۱؛ صاحب جواهر، بی‌تا: ۴۲۱؛ ابن قدامه، بی‌تا: ۴۰۰-۴۰۲). در نقد این نظر برخی گفته‌اند: حکم برده‌داری در آیه مربوط به حکم اسیران (آیه ۴ سوره محمد) وجود ندارد. از این رو، به باور برخی از فقیهان گزینه بردگی حکمی الزامی نیست بلکه مختص حالتی است که رهبر مسلمانان در شرایط خاصی آن را لازم ببیند و شاید به همین دلیل در متن قرآن نیامده و تنها در روایات اسلامی منعکس است. در روزگار نبوی زندان نبود که بتوان اسیران جنگی را تا روشن شدن وضعیتشان نگهداری کرد و راهی جز تقسیم کردن آنها در میان خانواده‌ها و نگهداری به صورت برده وجود نداشت (مکارم شیرازی و دیگران: ۴۰۰ و ۴۱۷؛ فضل الله، بی‌تا: ۵۳؛ محقق داماد، بی‌تا: ۷۲۰-۷۲۹). در حقیقت برده شدن اسیر اصلی اقتصادی یا سیاست‌تعلیمی برای اسیران نبوده است، بلکه ضرورتی برای جلوگیری از مفاسد آزادسازی در آن برهه و فقدان امکانات بیت‌المال برای در بند کردن آنان بوده است (ایروانی و موسوی خراسانی، ۱۳۹۹: ۴۳). با این وجود، این دسته از فقها (کلینی، ۳۵؛ مجلسی، بحار الانوار، بی‌تا: ۱۴۱-۱۴۲) و نویسندگان نسبت به اصل حکم بردگی ایرادی ذکر نکرده‌اند و معتقدند چون سرنوشت اسیر جنگی بین دو حکم «قتل» و «بردگی» در نوسان است، پس به بردگی گرفتن بهتر از قتل می‌باشد.

شیوه دوم که در این مقاله نیز از آن تبعیت کرده‌ایم، نقد حکم بردگی با توجه به مقتضیات زمانی است. مطابق این شیوه می‌توان چندین استدلال در عدم مشروعیت و الغاء حکم برده‌داری در دنیای معاصر اعلام نمود که عبارتند از:

۱-۳-۱- عدم موضوعیت کارکرد عرفی برده سازی اسرای جنگی

همانطور که قبلاً ذکر شد برده‌داری و برده‌گیری زنان اسیر در جنگ، عرف رایج زمان صدر اسلام و پیش از آن بود و چون عرف عرب مسئله برده‌داری را پذیرفته بود، در قرآن کریم نیز آیاتی به این امر اختصاص یافت. اما نکته مهم در این خصوص این بود که سیاست امضای برده‌داری یک سیاست موقتی بود و هدف کلی بر ایجاد محدودیت و منع تدریجی برده‌داری استوار بود. کاهش اسباب برده‌گیری، افزایش اسباب آزادسازی برده و نیز تعیین حق و حقوقی برای برده از مختصات این سیاست الغای تدریجی در شریعت اسلام است (کدیور، ۱۳۸۸: ۳۷۲-۳۷۳). با توجه به اینکه برده‌داری شیوه رایج نظام اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی عصر پیش از اسلام و مقارن ظهور اسلام بود، در آن دوران فوایدی بر این شیوه متصور بود، اما اینک آن منفعت نه تنها موضوعیت خود را از دست داده بلکه با مفسده و ضرری مانند تنفیر نسبت به شریعت اسلام همراه است، پس انجام آن در عصر کنونی حرام است (مالدار و همکاران، ۱۴۰۱: ۴۱۷).

۱-۳-۲- عدم موضوعیت جهاد ابتدایی

برده ساختن اسرای جنگی حکمی طلق و بدون قید نبوده و نیازمند اجتماع شرایطی است که بدون حصول این شرایط اقدام به برده‌گیری اسرای جنگی عملی ضمان آور بوده و مستوجب عقاب است. یکی از زمینه‌های به بردگی گرفتن زنان در فقه، جهاد ابتدایی است. جهاد، در ایدئولوژی گروه‌های افراطی مانند گروه تکفیری، از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. آن‌ها جهاد را نه تنها به عنوان یک حکم فقهی، بلکه به عنوان یکی از اصول بنیادین اسلام تفسیر می‌کنند. بر اساس دیدگاه این گروه‌ها، جهاد برای برپایی آنچه دولت اسلامی می‌نامند، واجب است که بر هر مسلمانی، اعم از مرد و زن، واجب است. این تفکر، که ریشه در نظریات افرادی مانند عبد السلام فرج، از رهبران گروه‌های تکفیری دارد، بر این باور است که اگر برپایی حکومت اسلامی مستلزم جنگ و قتال باشد، جهاد بر مسلمانان واجب می‌گردد. (احمد رفعت، ۱۹۹۱م: ۱۲۸). گروه تکفیری قتال به رفتارهای خود مشروعیت می‌بخشند. این حکم شرعی به دستاویزی برای گروه تکفیری مبدل شده تا با تمسک به جهاد ابتدایی به کشورهای دیگر تجاوز نموده و در ضمن مخاصمات مسلحانه به شنیع‌ترین اقدامات نظیر بردگی جنسی، ازدواجهای اجباری و آزار و اذیت زنان و دختران متوسل گردد.

در ایدئولوژی گروه تکفیری، مفهوم جهاد به طور قابل توجهی تحریف شده است. این گروه تروریستی، با استناد به تفسیری افراطی از نظرات ابن تیمیه، تمرکز خود را بر جنگ با مسلمانان قرار داده است، در حالی که دشمنان واقعی اسلام را نادیده می‌گیرند. این رویکرد، که توسط عبدالسلام فرج ترویج می‌شود، اولویت جهاد را با مسلمانان قرار می‌دهد، در حالی که جنگ با دشمنان خارجی را به حاشیه می‌راند. مبنای فکری گروه تکفیری در مورد جهاد، به ویژه در عراق و سوریه، از اصول اساسی فقه اسلامی، چه در سنت اهل سنت و چه در فقه شیعی، به دور است. فقهای اهل سنت بر این باورند که جهاد ابتدایی، در صورتی که مصلحت اسلام و مسلمانان در آن باشد، فارغ از عادل یا فاسق بودن حاکم، واجب است. این دیدگاه، در تضاد با تفسیر گروه تکفیری از جهاد، بر اهمیت حفظ وحدت و مصالح جامعه اسلامی تأکید دارد (جصاص، ۱۴۱۵ق: ۱۵۴). بر اساس دیدگاه فقهای اهل سنت، جهاد به عنوان یک تکلیف ضروری، لزوماً به معنای تقابل مداوم بین مسلمانان و غیر مسلمانان نیست. بلکه هدف اصلی از جهاد، حفظ و تثبیت منافع اسلام و جامعه مسلمانان است. این دیدگاه، جهاد را به عنوان آخرین راه حل در مواجهه با چالش‌ها و تهدیدات علیه اسلام و مسلمانان در نظر می‌گیرد. بنابراین، جهاد در این مفهوم، به عنوان یک استراتژی دفاعی و محافظتی برای تضمین امنیت و ثبات جامعه اسلامی مطرح می‌شود. (مدرس و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۹).

جنگ ابتدایی، به این معنی که گروهی، به هدف بسط جغرافیایی سیاسی یا عقیدتی و یا هر منظور دیگر به ملتی دیگر حمله برند، بی‌آنکه از سوی آنان هدف تعرض یا تهدید قرار گرفته باشند، چیزی بیش از تجاوز نبوده و مصداق بارز جنگ نامشروع است. از سوی دیگر بر اساس ادله عقلی و نقلی نیز، چنین جنگی از منظر اسلام، فاقد مشروعیت است و در حکومت پیامبر اکرم (ص) واقع نشده است. جنگهای صدر اسلام، در قالبهای مشروع توسل به زور، مانند دفاع مشروع پیش‌دستانه و نیز مداخلات و ملاحظات انسان‌دوستانه جای می‌گیرد و توجیه‌پذیر است (موسوی و ابروانی، ۱۳۹۸: ۲۰۵).

از سوی دیگر؛ آنچه که وجوب آن اثبات گردیده، جنگ با مشرکانی است که عهدشکنی نموده و فتنه‌انگیزی کرده‌اند، نه مشرکانی که با حکومت اسلامی معاهده دارند. در اسلام، اصل روابط بین‌المللی بر پایه صلح و همزیستی مسالمت‌آمیز استوار است. فتح سرزمین‌های غیرمسلمانان و اجبار آنها به پذیرش اسلام، مشروعیت ندارد. این دیدگاه، برخلاف تصور رایج از جهاد، بر اهمیت صلح و احترام به آزادی اعتقادات دیگران تأکید دارد. بنابراین، اسلام به عنوان یک دین، صلح را به عنوان اصل اساسی در تعاملات بین دولت‌ها ترویج می‌کند و اجبار در پذیرش مذهب را رد می‌نماید (مالدار و همکاران، ۱۴۰۱: ۴۱۷).

۱-۳-۳- حکومت قاعده کرامت انسانی بر سایر ادله دینی

کرامت انسانی، ارزش و منزلتی است که هر انسانی به مجرد انسانیت خود از آن برخوردار است و حاکی از ماهیت و سرشت برتر و عالی انسان است که گوهر برین موجودات جهان به شمار می‌رود. این مفهوم بنیادی در اخلاق، ظرفیت عظیمی برای پرورش فضایل اخلاقی و رفتاری در جوامع دارد. از این رو، ضروری است که اصول و قوانین اخلاقی و حقوقی بر اساس این نظریه بنیادین شکل بگیرند و با آن هماهنگ باشند. این هماهنگی تضمین می‌کند که ارزش‌های اخلاقی و رفتاری به طور کامل در ساختار اجتماعی و حقوقی ادغام شوند (جوادی آملی، ۱۳۷۵: ۱۶۳).

کرامت انسان از مبانی فقهی و حقوقی مختلفی نشأت گرفته است و به همین جهت در قوانین مختلف به رعایت این اصل اساسی اهتمام ورزیده شده است. از جمله مبانی فقهی آن عبارتند از عقل، وحی و بعد الهی انسان. درباره مبانی حقوقی آن هم مکاتب مختلفی از جمله قائلین به اصالت فرد و طرفداران حقوق طبیعی به اظهار نظر پرداخته‌اند.

بر اساس تفسیر علامه طباطبائی، سجده فرشتگان بر آدم، نه تنها به خود او اختصاص داشت، بلکه شامل همه فرزندان او نیز می‌شود. این تفسیر، ارزش و کرامت ذاتی انسان را فارغ از مذهب، نژاد، و زبان، مورد تأکید قرار می‌دهد. انسان به عنوان موجودی شریف و ارزشمند، ظرفیت و استحقاق سجده فرشتگان را دارد. این کرامت، ناشی از ذات انسان و شیوه آفرینش اوست، که از خاک و آب و سپس دمیدن روح در او شکل گرفته است. این انسانیت، یک مفهوم یکپارچه و فراتر از تفاوت‌های ظاهری است.

یکی از نتایج این کرامت، حق آزادی انسان است، که شامل آزادی جسمانی و ممنوعیت بردگی است. برخی اندیشمندان معاصر نیز بر این باورند که انسان ذاتاً آزاد است و این حق غیرقابل سلب است. آنها استدلال می‌کنند که هیچ عملی نباید منجر به از دست دادن آزادی و تبدیل شدن به برده شود، زیرا این کرامت، پایه و اساس وجود انسان است. (کدیور، ۱۳۸۲: ۳۷).

با توجه به مطالب فوق مشخص می‌شود که برده‌داری در عصر معاصر با استناد به آموزه‌های اسلامی با ایرادات اساسی مواجه است و احکام موجود در این زمینه اقتضای زمانی و فلسفه وجودی خود را از دست داده‌اند و هیچیک از اشکال و اسباب برده‌داری در دوره معاصر دارای مشروعیت فقهی نمی‌باشد.

از سوی دیگر حتی به فرض پذیرش حکم برده‌داری و برده‌گیری اسیر جنگی، مساله دیگر این است که اولاً، گروه تکفیری آن نیرویی نیست که نه در قالب یک حکومت اسلامی و نه یک حاکمیت سیاسی دارای مشروعیت تلقی شود و دوماً، هیچکدام از مستندات گروه تکفیری در زمینه جهاد دارای مشروعیت نبوده و در نتیجه اقدامات صورت گرفته در خلال جنگ نیز حالت تعدی و تجاوز داشته و از نظر فقهی و حقوقی موضوع ضمان و مسئولیت کیفری مطرح بوده و اقتضا دارد تا ماهیت این اعمال مجرمانه از نظر فقهی و حقوقی و همچنین ضمانت اجرای هر یک از این اقدامات توصیف و مشخص گردد.

۲- ماهیت فقهی اقدامات گروه تکفیری و ضمانت اجرای آن

علیرغم آنکه برده‌داری در اسناد بین‌المللی و حقوق داخلی ایران موضوع برخی قوانین واقع شده و برای آن ضمانت اجرا مقرر گردیده است، از منظر فقه جزایی جرمی تحت عنوان برده‌داری به رسمیت شناخته نشده است. ولی اقداماتی که گروه گروه تکفیری در این چارچوب مرتکب گردیده است، می‌تواند تحت سه عنوان مجرمانه مورد بررسی قرار گرفته و از این طریق ماهیت و ضمانت اجرای این اقدامات مشخص گردد.

۲-۱- ماهیت فقهی اقدامات گروه تکفیری

در مباحث فقه جزایی، عنوان مشخص و ویژه برای اقدامات گروه تکفیری در مورد ربودن و فروش زنان ایزدی وجود ندارد و اقدامات گروه تکفیری در ارتباط با زنان ایزدی و به طور کلی تمامی زنانی که به عنوان برده به دست این گروه ربوده شده یا به صورت گروهی و با اجبار مورد خرید و فروش قرار گرفته‌اند، می‌تواند در قالب سه وصف «قوادی»، «خرید و فروش انسان» و در نهایت «محاربه و افساد فی‌الارض» توصیف شده و حسب مورد می‌تواند مستوجب حد یا تعزیر باشد. هر کدام از این حالات را به صورت جداگانه مورد بررسی قرار می‌دهیم.

۲-۱-۱- قوادی

به طور سنتی قاچاق انسان به عنوان بردگی تعریف می‌شود و در سیستم حقوقی اسلام نیز به عنوان قوادی شناخته می‌شده است و از همین روی، ممکن است قاچاق زنان برای فحشاء با آنچه که در فقه کیفری قوادی نامیده می‌شود، تداخل داشته باشد (نوبهار، ۱۳۸۵: ۱۹۴ و بیگی، ۱۴۰۱: ۴۰). در واقع، قاچاق انسان شکل تکامل یافته اعمالی است که در گذشته به منظور بهره‌کشی از دیگران انجام می‌شد، زیرا اهداف و انگیزه‌های مرتکبان قاچاق انسان و شیوه ارتکاب این جنایت تا حدود زیادی با ویژگی‌های برخی از جرایم سنتی شباهت دارد. در نتیجه، با توجه به شباهت و همسانی اقدامات گروه تکفیری در زمینه قاچاق زنان و کودکان با قوادی، بردگی و بهره‌کشی جنسی از افراد، این قبیل اقدامات مستوجب حد

قوادی بوده و مرتکبین به حد قوادی محکوم خواهند شد. زنانی که در عراق و سوریه توسط گروه تکفیری ربوده می‌شدند یا به منظور فروش در بازار بردگی عرضه می‌شدند و یا جهت تأمین نیازهای جنسی مزدوران گروه تکفیری مجبور به همخوابگی با آنان می‌شدند. به مبارزان گفته می‌شود که آنها آزادند با زنان اسیر غیرمسلمان رابطه جنسی داشته باشند و به آنها تجاوز کنند.^۱

در مورد مجازات و کیفر جرم قوادی از نظر فقهی اختلاف نظر وجود دارد و برخی حتی در مورد حد بودن این فعل نیز مخالف بوده و عمل قوادی را از نظر فقهی، نه از دسته حدود بلکه عملی مستوجب تعزیر دانسته‌اند. با این وجود در کمیت مجازات قوادی چندان اختلاف نظری وجود ندارد و می‌توان گفت بنا بر حدیث امام صادق (ع)؛ حد قوادی عبارت است از ۷۵ ضربه شلاق و تبعید از شهر محل سکونت به محلی دیگر است.

ناگفته پیداست که این دسته از اعمال گروه تکفیری از شکلی سازمان یافته برخوردار بود و بنابر اظهارات برخی از قربانیان، گروه گروه تکفیری بوروکراسی پیچیده‌ای را برای برده داری وضع کرده بود؛ به طوری که مشخصات بردگان در قرارداد ثبت می‌شدند و هنگام نقل و انتقال به خریدار دیگر، قرارداد جدیدی مانند انتقال سند ملک تنظیم می‌شد (احمدی نژاد، ۱۴۰۲: ۴۱۵). در نتیجه اقدامات گروه تکفیری در این زمینه به کرات تکرار گردیده است و از نظر فقهی مشمول مقررات تکرار جرم شده است. با این وجود در این مورد نیز از نظر فقهی اختلاف نظر وجود دارد و روند تشدید مجازات قواد در صورت تکرار جرم چندان مشخص نیست. برخی از فقیهان در مورد کسی که برای بار چهارم مرتکب قوادی شده گفته‌اند: «از او خواسته می‌شود تا توبه کند و تنها در صورت استنکاف از توبه کشته خواهد شد» (حلی، ۱۴۱۹ق: ۱۸۹) ابن زهره نیز بر اساس روایتی دیگر معتقد است: «بدون تقاضای توبه در دفعه پنجم کشته می‌شود» (الحلبی، ۱۴۱۷ق: ۴۲۷).

اما به نظر می‌رسد اطلاق عنوان قوادی بر افعال گروه تکفیری در زمینه برده‌گیری زنان چندان صحیح نباشد. چون از منظر فقهی این قضیه چندان روشن نبوده و از نظر عملی نیز متمر ثمر نخواهد بود و اقتضاء دارد تا فقه‌های معاصر با تحقیق و تدقیق در مسأله، عنوان فقهی فعل مجرمانه و حکم قضیه را به وضوح و به نحوی شفاف مشخص کنند.

۲-۱-۲- خرید و فروش انسان

گزارش‌های متعددی در مورد خرید فروش شهروندان عراقی و سوری به دست گروه تکفیری منتشر شده است. به عنوان نمونه، گزارش شورای امنیت سازمان ملل در یک مورد حاکی از آن است که گروه تکفیری در سال ۲۰۱۴ پس از حمله به سنجار، در شمال عراق، صدها زن و دختر ایزدی را ربود. برخی از ربوده شدگان به سوریه منتقل شدند و در بازارهای سراسر الرقه فروخته شدند تا به عنوان برده مورد استفاده قرار گیرند؛ خرید و فروش انسان آزاد از منظر فقیهان شیعی و سنی با استناد به احادیث فراوانی حرام و باطل است (طوسی، ۱۳۸۷: ۸۳).

فارغ از اختلافاتی که در مورد وصف مجرمانه این فعل وجود داشت و قبلاً بدان اشاره گردید، برخی از فقها نیز این فعل را ذیل عناوینی مانند «سرقت انسان آزاد» و «افساد فی الارض» مورد بحث قرار داده‌اند.

۲-۱-۳- محاربه و افساد فی الارض

محاربه و افساد فی الارض یکی دیگر از عناوین فقهی است که برخی از فقهاء در مورد توصیف قاچاق زنان به قصد فحشاء با این عنوان مجرمانه بحث و گفتگو کرده‌اند. در نظام حقوقی ایران نیز قانون مبارزه با قاچاق انسان در تبصره ۱ ماده ۳ نظریه مبتنی بر انطباق این عمل با محاربه و افساد فی الارض را تقویت کرده است.

برخی از فقهاء به سبب صراحت تعارض اختیار امام در مجازات مفسد فی الارض و تعیین مجازات در این جرم، عنوان مفسد فی الارض را برای این جرم بیان نکرده و فقط سخن از فسادانگیز بودن جرم به میان آورده‌اند؛ شیخ طوسی در النهایه ضمن بیان این جرم در زمره سرقت، در کنار سرقت پنداشتن این جرم، عنوان مفسد در زمین بودن سارق حر را نیز برای آن برمی‌گزیند. دیگر فقها نیز در کتب فقهی خویش عنوان مفسد فی الارض را برای این جرم برگزیده‌اند (قطب راوندی، ج ۲: ۳۸۸؛ علامه حلی، قواعد الأحکام، ج ۹: ۲۴۹؛ قطب الدین کیدری: ۵۲۵؛ محقق حلی، نکت النهایه، ج ۳: ۳۳۶؛ ابن ادریس، ج ۳: ۴۹۹؛ موسوی اردبیلی، ج ۳: ۲۰۸). محقق اردبیلی در بررسی مسئله فروش انسان آزاد بر این نکته

¹ <https://www.theguardian.com/global-development/poverty-matters/2014/jul/03/isis-iraqi-women-rape-violence-repression> and see also <https://www.ipsnews.net/2014/06/op-ed-surg-ing-violence-against-women-in-iraq/>

² <https://www.mashregnews.ir/news/493299/>, and see also: <https://parsi.euronews.com/2018/07/30/women-s-sexual-slavery-by-isis-in-afghanistan>

تأکید دارد که اگر فردی که به فروش می‌رسد دارای آزادی باشد، از منظر شرعی و عرفی، او به عنوان مال تلقی نمی‌شود و در نتیجه دست فروشنده در این مورد قطع نمی‌گردد. به عبارت دیگر، ربودن یک فرد آزاد نه تنها سرقه به شمار نمی‌آید، بلکه به دلیل اینکه این عمل می‌تواند منجر به فسادهایی جدی‌تر از قتل شود، مجازات آن می‌تواند به شدت اعمال شود. از این رو، اگرچه قتل مستوجب قصاص است، اما می‌توان گفت که فساد ناشی از ربودن انسان آزاد نیز به حدی سنگین است که ممکن است مجازات آن به اعدام منتهی شود. این تحلیل به ما می‌آموزد که در مباحث فقهی و حقوقی، آزادی فردی باید در نظر گرفته شود و تبعات اجتماعی و اخلاقی چنین اعمالی باید مورد توجه قرار گیرد (محقق اردبیلی، ج ۱۳: ۲۴۳). این فقیه به طور قطع به مبنای فتواهایی که ارائه داده، استناد نکرده است. با این حال، این موضوع به نوعی با اصول احتیاطی که این فقیه به آن پایبند است، در تناقض قرار دارد. در واقع، اگرچه فقیه مزبور به صراحت، نظری در مورد آنچه بیان کرده نداده است، اما این عدم اظهار نظر می‌تواند به عنوان یک نقص در رعایت احتیاط‌های لازم در مسائل فقهی تلقی شود. چنین وضعیتی نشان دهنده این است که فقیه باید بیشتر به دقت و احتیاط در ارائه نظرات خود توجه کند تا از هرگونه سوءتفاهم یا برداشت نادرست جلوگیری نماید. به همین ترتیب، رعایت اصول احتیاط در فتواها و نظرات فقهی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و لازم است که فقهاء همواره در بیان احکام خود به این اصل توجه داشته باشند (فتاحی و انانی، ۱۴۰۱: ۳۰۰).

با این وجود به نظر می‌رسد این عنوان فقهی-حقوقی نیز برای توصیف اقدامات گروه تکفیری در زمینه برده‌گیری زنان نارسا و ناصواب باشد. کمالینکه تتبع در فقه نیز بر عدم وجود چنین دیدگاهی گواهی می‌دهد؛ چنان که برخی از فقیهان مانند محقق خوانساری اشاره کرده‌اند. در هر صورت با توجه به آنچه گذشت؛ تعیین مجازات حدی برای جرایمی مانند گرفتن زنان ایزدی به قصد فحشا به عنوان یک جرم مستقل، از نظر منطقی و فقهی قابل قبول نیست. این تصمیم نه تنها فاقد دلایل روشن و مستند است، بلکه با اصول احتیاط در تفسیر قوانین شرعی نیز در تضاد قرار دارد. (نوبهار، ۱۳۸۴: ۲۰۰). در نتیجه اقدامات گروه تکفیری در زمینه برده‌داری و اجبار زنان به فحشا هیچ نسبتی با عنوان محاربه و افساد فی‌الأرض ندارد، اگرچه در مورد سایر اقدامات گروه تکفیری می‌تواند صادق باشد.

بر اساس اصول فقه اسلامی، اقدامات گروه تکفیری در قبال برده‌داری و بهره‌کشی جنسی از زنان، مصداق بارزی از جرایم اخلاقی و نقض کرامت انسانی است. اگرچه این اعمال به طور مستقیم در دسته‌بندی‌های فقهی موجود قرار نمی‌گیرند، اما ماهیت آنها به وضوح با اصول شرعی و اخلاقی مغایرت دارد. به همین دلیل، ضروری است که این جنایات را در چارچوب جرایم مستوجب تعزیر قرار دهیم تا مجازات مناسبی برای مرتکبان در نظر گرفته شود. وجود مجازات‌های مشخص در متون دینی برای جرایم مرتبط با قاچاق انسان، فحشا و محاربه نشان‌دهنده اهمیت و حساسیت اسلام نسبت به این گونه اعمال است. بنابراین، می‌توان استدلال کرد که فقه اسلامی، این نوع جرایم را مستوجب مجازات می‌داند و لزوم برخورد قانونی با عاملان آن را مورد تأکید قرار می‌دهد.

۲-۲- ضمانت اجرای فقهی اقدامات گروه تکفیری

فقه‌ها در رابطه با مجازات و کیفر اقدامات گروه تکفیری در قبال این عمل قول مشترکی ندارند و دچار اختلاف نظر هستند. در این زمینه چندین حالت در آراء فقهاء به چشم می‌خورد: مجازات به ملاک سرقه؛ مجازات به ملاک مفسدبودن؛ مجازات به ملاک دفع فساد (مجازات قطع و مجازات تعزیر) و در نهایت مجازات به ملاک بیع حر که در خصوص هریک از این فروع، فقهاء آراء و ادله مختلفی بیان کرده‌اند.

۲-۱- مجازات به ملاک سرقه

یکی از تقسیمات چهارگانه در میزان و نوع مجازات فروش انسان آزاد، مجازات مرتکب از باب سرقه است، ولی سارق حر تنها در حکم سارق است و مجازات اصلی سرقه که حد قطع ید است در مورد او اجرا نمی‌شود. زیرا این عمل سرقه نیست از این جهت که موضوع سرقه، مال است و نه انسان. در ثانی حد قطع دست برای مالی است که اندازه آن از ربع دینار به بالا باشد در حالیکه نمی‌توان انسان را قیمت گذاری نمود. در این مورد برخی از فقهاء گفته‌اند: در مورد سرقه فرد آزاد صغیر، دیدگاه فقهی ما بر این است که مجازات قطع دست اعمال نمی‌شود و این نظر توسط دانشمندان و فقیهان ما نیز مورد تأیید قرار گرفته است. استدلال ما بر اساس اجماع فرقه امامیه و روایات آنها است که قطع دست در سرقه، تنها در صورت رسیدن ارزش کالای مسروقه به ربع دینار یا بیشتر، قابل اجرا است. با توجه به اینکه ارزش یک فرد آزاد قابل تعیین نیست،

این حکم شامل حال او نمی‌شود. همچنین حدیث پیامبر (ص) نیز بر این امر دلالت دارد، زیرا منظور ایشان از ربع دینار، کالایی با ارزش مشخص است، در حالی که یک فرد آزاد دارای ارزش والا و غیرقابل اندازه‌گیری است (طوسی، ۱۴۰۷ق: ۴۲۸).
 برخی دیگر از فقهاء گفته‌اند: «دست سارق حر صغیر قطع نمی‌شود، اگر او را نفروشد، تأدیب و مجازات می‌شود (علامه حلی، همان: ۵۵۵). صاحب جواهر و فاضل هندی نیز چنین نظری دارند و معتقدند: «اگر حر را بدزد و نفروشد، به آنچه حاکم تشخیص دهد تأدیب می‌شود» (نجفی، ۱۴۰۴ق: ۵۱۰؛ فاضل هندی، همان: ۵۷۳).

۲-۲-۲- مجازات به ملاک مفسد بودن

دسته ای دیگر از فقهاء مجازات فروش انسان آزاد را بر مبنای مفسده بودن چنین فعلی، قطع ید می‌دانند. در این زمینه برخی گفته‌اند: «اگر کسی (انسان) حری را بدزد، سپس بفروشد بر او قطع ید واجب می‌شود؛ زیرا او از مفسدان در زمین است (طوسی، ۱۴۰۰: ۷۲۲؛ علامه حلی، ۱۴۱۱ق: ۲۴۹) در همین مورد بیان شده است که قول مشهور همین قول است؛ حفاظت از اموال دیگران ضرورتی اخلاقی و قانونی است، و قطع ید به عنوان مجازاتی برای سرقت، با هدف صیانت از حقوق مالکیت توجیه می‌شود. اما از آنجا که حفظ جان انسان‌ها از حفظ اموال مهم‌تر است، می‌توان استدلال کرد که مجازات قطع ید در مورد جرایمی که به جان انسان‌ها آسیب می‌رسانند، به مراتب ضروری‌تر و اولویت‌دارتر است. این استدلال فراتر از مفهوم سرقت مال است و بر اساس اولویت‌بندی ارزش‌های اخلاقی و حقوقی شکل می‌گیرد، بلکه از این رو که مفسد فی الارض است.

۲-۲-۳- مجازات به ملاک دفع فساد

در این خصوص ضمن بیان این موضوع که قطع به سبب دفع فساد است نه مفسد فی الارض بود، سخن فقهاء این فساد را ناشی از چهار حالت به تصویر می‌کشاند که در سه حالت اول آن، مجازات عمل فروش حر، قطع ید و در حالت چهارم، مجازات این فعل، تعزیر است. این حالات چهارگانه عبارتند از: فساد ناشی از بیع حر، فساد ناشی از سرقت و بیع، فساد به صورت مستقل، فساد ناشی از سرقت (فتاحی، صابری و فخعی، همان: ۱۳۲). با توجه به اینکه حالت دوم و سوم از نظر مجازات هیچ تفاوت عملی با حالت اول ندارد و تنها علت مجازات متفاوت است از ذکر حالت دوم و سوم پرهیز می‌شود و صرفاً حالت اول و چهارم یعنی قطع دست و تعزیر بیان نمی‌شود.

۲-۲-۴- مجازات به ملاک بیع حر

در خصوص مجازات از جانب بیع حر و نه فساد ناشی از بیع حر، برخی بیان کرده‌اند: «کسی که انسان آزادی را بفروشد، صغیر باشد یا کبیر، مرد باشد یا زن، دستش بریده می‌شود (خویی، ۱۴۱۰ق: ۳۸۴) برخی دیگر بیان کرده‌اند: «فروشنده مملوک و حر دستش قطع می‌شود». در هر صورت آنچه که از جنبه عملی می‌تواند مهم باشد این است که اقدامات گروه تکفیری در برده‌گیری و فروش زنان ایزدی از منظر فقهی می‌تواند مستوجب دو کیفر باشد که عبارتند از: قطع ید و تعزیر که حاکم در انتخاب هریک از این دو کیفر مختار است. البته در فرضی که اقدام بخشی از اعضاء مستلزم دو عنوان ربودن و فروش باشد، بحث جمع مجازات و تشدید مطرح خواهد شد.

نتیجه گیری

در نظام احکام شرعی، مصالح و مفاسد نقش اساسی دارند. این مصالح و مفاسد با گذر زمان و در میان جوامع مختلف، دستخوش تغییر می‌شوند. به همین دلیل، ممکن است حکمی در یک دوره زمانی برای گروهی از افراد واجب باشد، اما در دوره‌ای دیگر و در میان قومی متفاوت، همان حکم به دلیل وجود مفسده‌ای، ممنوع اعلام شود. این انعطاف‌پذیری در احکام، نشان‌دهنده‌ی درک عمیق از شرایط متغیر اجتماعی و اهمیت تطبیق احکام با مقتضیات زمان و مکان است. نهاد برده‌داری و غنیمت‌انگاری زنان در جنگ نیز از جمله احکامی است که امروزه و با پیدایش عرف زمانی، حقوق جنگ و معیارهای نوین حقوقی نمی‌تواند مانند گذشته مورد دفاع قرار بگیرد. تاریخ‌مندی به ما کمک می‌کند تا با بررسی مبانی و منابع تاریخی پیدایش این پدیده از امتداد زمانی این حکم جلوگیری کنیم و با ضد ارزش نامیدن این نهاد ضد کرامت و شأن انسانی مبانی جدیدی

را در نقد و بازبینی آن مورد استفاده قرار داد تا زمینه سوء استفاده گروه‌هایی مانند گروه تکفیری و سایر سازمان‌های تروریستی در این موارد ناهموار گردد. در این رابطه به چند طریق می‌توان متون استنادی گروه تکفیری را در توجیه برده داری مورد نقد قرار داد:

شیوه اول بررسی و ارزیابی منابع استنادی است که بر اساس آن‌ها تئوریه‌سین‌های سلفی-تکفیری احکام مربوطه را برای مشروعیت بخشی به اقدامات خود استخراج می‌کنند. دلیل عمده فقیهان شیعه و اهل سنت برای تبیین بردگی زنان اسیر جنگی، استناد به روایات است. در نقد این نظر برخی گفته‌اند: حکم برده‌داری در آیه مربوط به حکم اسیران (آیه ۴ سوره محمد) وجود ندارد. از این رو، به باور برخی از فقیهان گزینه بردگی حکمی الزامی نیست بلکه مختص حالتی است که رهبر مسلمانان در شرایط خاصی آن را لازم ببیند و شاید به همین دلیل در متن قرآن نیامده و تنها در روایات اسلامی منعکس است.

شیوه دوم: نقد حکم بردگی با توجه به مقتضیات زمانی است. مطابق این شیوه می‌توان چندین استدلال در عدم مشروعیت و الغاء حکم برده داری در دنیای معاصر اعلام نمود که عبارتند از: عدم موضوعیت کارکرد عرفی برده‌سازی اسرای جنگی، عدم موضوعیت جهاد ابتدایی، حکومت قاعده کرامت انسانی بر سایر ادله دینی.

منابع

- احمدی نژاد، مریم (۱۴۰۲). جنایات داعش علیه زنان و کودکان از منظر حقوق بین‌الملل و نقش شهید سلیمانی در مقابله با آن. زن در توسعه و سیاست، ۲۱(۲)، صص ۴۰۷-۴۴۳.
- ایروانی، جواد و موسوی خراسانی، سید محمد حسن (۱۳۹۹). تحلیل انتقادی دلایل فقیهان بر «قتل»، «بردگی»، «من» و «فداء». اسیر جنگی. فقه و اصول، ۵۲(۲)، صص ۳۱-۴۹.
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۸۸). نگاهی گذرا به حقوق بشر از دیدگاه اسلام، چاپ اول. تهران: انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۷۵). فلسفه حقوق بشر، چاپ اول. قم: انتشارات اسراء.
- خالقی، علی و برزگر، محمدرضا (۱۳۹۹). خشونت جنسی علیه زنان ایزدی به‌مثابه نسل‌زدایی با تاکید بر رای دادگاه بین‌المللی رواندا در پرونده آکایسو. نشریه پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۸(۱۶)، صص ۷-۳۱.
- رحیمی، حمید و نوبهار، رحیم (۱۴۰۱). تحلیل فقهی-حقوقی بزه قوادی. فصلنامه علمی پژوهش حقوق کیفری، ۱۱(۴۰)، صص ۴۵-۷۰.
- صاحب جواهر، محمدحسن بن باقر (۱۴۰۴ق). جواهر الکلام فی شرح شرائع الإسلام، چاپ هفتم. بیروت: دار إحياء التراث العربی.
- طباطبائی، علی بن محمدعلی (۱۴۱۸ق). ریاض المسائل، چاپ اول. بی‌جا: آل البيت(ع).
- طوسی، محمدبن حسن (۱۳۸۷). المبسوط فی فقه الإمامیه، چاپ سوم. بی‌جا: المكتبة المرتضویة لإحياء الآثار الجعفریة.
- طوسی، محمدبن حسن (۱۴۰۰ق). النهایة فی مجرد الفقه و الفتاوی، چاپ دوم. بیروت: دارالکتاب العربی.
- طوسی، محمدبن حسن (۱۴۰۷ق). الخلاف، چاپ اول. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
- طوسی، محمدبن حسن (۱۴۰۷ق). تهذیب الأحکام، چاپ چهارم. بی‌جا: دارالکتب الإسلامیة.
- علامه حلی، حسن بن یوسف (۱۴۱۳ق). قواعد الاحکام فی معرفة الحلال و الحرام. قم: مؤسسه نشر اسلامی.
- فتاحی وانانی، فتاح؛ صابری، حسین و فخلعی، محمد تقی (۱۴۰۱). رویکرد فقیهان به موضوع بیع انسان آزاد در پرتو روایت سکونی. فقه و اصول، ۵۴(۱)، صص ۱۲۱-۱۳۶.
- فرهمند، مهناز؛ حائری، محمدحسن و فخلعی، محمدتقی (۱۴۰۰). واکاوی حکم استرقاق اسیر جنگ بر اساس آیات و احادیث. فصلنامه تخصصی مطالعات قرآن و حدیث سفینه، «ویژه کتابشناخت متون امامیه»، ۱۸ (۷)، صص ۱۶۶-۱۹۱.
- کدیور، محسن (۱۳۸۲). مسأله برده‌داری در اسلام. دومین همایش بین‌المللی حقوق بشر(مبانی نظری حقوق بشر)، قم: دانشگاه مفید.
- کدیور، محسن (۱۳۸۸). حق الناس (اسلام و حقوق بشر). تهران: انتشارات کویر.

مالدار، محمدحسن؛ حسن زاده خباز، سیده نگین و الهی خراسانی، علی (۱۴۰۱). بازخوانی انتقادی غنیمت‌انگاری زنان در فقه اسلامی در جهان معاصر، فقه و مبانی حقوق اسلامی، ۵۵(۲). صص ۴۳۰-۴۰۹.

مدرس، محمدولی؛ ساقیان، علی و حسینی، مریم‌السادات (۱۳۹۵). بررسی تطبیقی مبانی فکری و رویکرد عملی داعش با قرآن و سیره نبوی. تهران: پژوهشنامه رسانه بین الملل، ۱(۱)، صص ۱۱-۳۲.

موسوی خراسانی، سید محمدحسن و ایروانی، جواد (۱۳۹۸). موازنه آیات جهاد در قرآن با توسل به زور در حقوق بین الملل. پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۶(۲)، صص ۱۸۳-۲۰۸.

ناصری مقدم، حسین و سلطانی، عباسعلی (۱۳۹۹). کرامت انسانی و فقه. مشهد: پژوهشکده مطالعات اسلامی در علوم انسانی.

نجفی، محمد حسن بن باقر (۱۴۱۲ق). جواهرالکلام فی شرح شرایع الإسلام. بیروت.

نوبهار، رحیم (۱۳۸۵). قاچاق زنان برای روسپیگری از منظر آموزه‌های اسلامی با نگاه به مقررات بین‌المللی و حقوق ایران. تهران: پژوهش‌های حقوق تطبیقی، ۱۰(۳)، صص ۱۸۷-۲۲۰.